

تدوین استراتژی مدیریت اکوتوریسم در پناهگاه حیات وحش دودانگه ساری با استفاده از روش (SWOT)

رامونا مهربان¹، ماریا محمدی زاده²، رضا ارجمندی³

تاریخ دریافت: 90/6/7 تاریخ پذیرش: 90/10/6

چکیده

طبیعت‌گردی سفری مسولانه جهت بهره‌مندی انسان از جاذبه‌های طبیعی است. پناهگاه حیات‌وحش دودانگه به دلیل برخورداری از شرایط طبیعی ویژه و تنوع بالای گیاهی و جانوری، دارای پتانسیل بالایی برای توسعه اکوتوریسم می‌باشد. هدف از این تحقیق تدوین برنامه مدیریت اکوتوریسم و ارائه راهکارهایی جهت توسعه طبیعت‌گردی در این منطقه است. به این منظور مهمترین نقاط قوت، فرصت، ضعف و تهدید این منطقه شناسایی شد. سپس از طریق ماتریس SWOT، استراتژی‌ها تعیین و با استفاده از ماتریس QSPM نمره‌دهی شد و اولویت اجرای هر کدام از استراتژی‌ها مشخص گردید. 4 مورد از استراتژی‌های اولویت‌بندی شده به ترتیب زیر است:

1- WO6: تقاضای تخصیص اعتبار و بودجه مناسب به منظور توسعه زیرساخت‌های لازم جهت توسعه اکوتوریسم در منطقه.

2- WO2: ارتقای سطح آگاهی عمومی مردم به منظور شناسایی و معرفی بهتر و بیشتر منطقه از طریق تبلیغات مناسب.

3- WO5: ارائه خدمات بهداشتی و رفاهی و اقامتی از قبیل سرویس‌های بهداشتی، سطل زباله و آلاچیق و ... در نقاط مختلف گردشگرپذیر منطقه.

4- WO7: ایجاد فرصت‌های شغلی بیشتر برای جوامع محلی از طریق توسعه گردشگری در منطقه.

در پایان پیشنهادهای جهت استفاده از استراتژی‌های بهینه در مدیریت اکوتوریسم منطقه ارائه گردید.

واژه‌های کلیدی: مدیریت اکوتوریسم، روش SWOT، پناهگاه حیات‌وحش، دودانگه ساری

1- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت محیط‌زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بندرعباس، گروه مدیریت محیط زیست،

بندرعباس، ایران

2- دکترای مدیریت محیط‌زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بندرعباس، گروه مدیریت محیط‌زیست، بندرعباس، ایران.

3- دکترای مدیریت محیط‌زیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه مدیریت محیط‌زیست، تهران
ایران.

مقدمه

ارتباط مناطق تحت حفاظت با گردشگری و تفریح، ارتباطی دو جانبه است و تحقق هر یک از آنها در گرو مدیریت هماهنگ هر دو می‌باشد. توسعه اکوتوریسم در صورت رعایت اصول و ضوابط سازمان جهانی جهانگردی (WTO) می‌تواند در حفظ و نگهداری ویژگی‌های بارز سنتی و فرهنگی مناطق تاثیرگذار بوده و ضمن حفظ موجودیت در ارتقای سطح ارزشی آن‌ها تاثیرگذار باشد [2].

طالبی‌زاده در سال 1385 با بررسی گزارش جامع اکوتوریسم جهان به این نتایج دست یافت، شمار اکوتوریست‌ها در هر سال تا 10 درصد در حال افزایش است و این در حالی است که طبق آمارهای سازمان جهانی توریسم (WTO)، 60 درصد توریست‌های جهان را طبیعت‌گردها یا به عبارتی، همان اکوتوریست‌ها را به خود اختصاص می‌دهند. بنابراین کشورهایی که توسعه توریسم را بر محور اکوتوریسم قرار دهند، بی‌شک درصد رشد اقتصادی بیشتری خواهند داشت [5].

در پژوهشی دیگر که توسط پیراسته در سال 1386 در جزیره قشم انجام پذیرفته است، نتایج حاکی از پتانسیل این جزیره برای استفاده از ورود گردشگران در فصول مناسب سال و با حفظ ارزش‌های سنتی جزیره و تبادلات فرهنگی با سایر کشورها با هدف جذب هر چه بیشتر توریست داخلی و خارجی می‌باشد که باعث درآمد سرشار ارزی و رونق اقتصادی و اشاعه فرهنگ غنی جوامع سنتی می‌شود در این پژوهش هدف بررسی قابلیت‌های اکوتوریسمی و تدوین بهترین استراتژی‌ها در جهت رونق و بهبود

از زمانی که انسان پا به عرصه وجود نهاد همواره با طبیعت در تعامل بوده است، اما به مرور زمان توسعه فن‌آوری، رشد جمعیت انسانی و افزایش روند شهرنشینی وی را از طبیعت و متعلقاتش دور ساخت و منجر به افزایش تمایل انسان به گذران فراغت در تفرجگاه‌ها شد تا آرامش را برای خود به ارمغان بیاورد چنین بود که اولین طبیعت‌گردان راه را آغاز نمودند و امروزه بسیاری از مردم جهان به طبیعت‌گردی علاقه نشان داده و بدان مبادرت می‌ورزند [11].

اکوتوریسم (گردشگری طبیعت محور) پدیده نسبتاً تازه‌ای است که تنها بخشی از صنعت گردشگری را شامل می‌شود و به وجود مناظر زیبا و حیات وحش فراوان، وابسته است. بنابراین توسعه آن و منافی که به همراه دارد، به عنوان یک ابزار قوی در حفاظت آن‌ها می‌باشد. در واقع در تعریف اکوتوریسم ضروری است که منافع حفاظتی حاصل شوند. روشن است این نتیجه نیازمند این موضوع است که تمامی فعالیت‌های اکوتوریسم به خوبی طراحی و مدیریت شوند تا اثرات مضر اکوتوریسم بر روی محیط به حداقل برسند [6].

پایه‌های گردشگری ابتدا بر روی منابع طبیعی و فرهنگی است. سرزمین ایران از نظر هر دو عامل تعیین‌کننده بسیار غنی است. به خصوص مناطق تحت حفاظت کشور از جمله گستره‌های طبیعی با ارزش هستند که دارای منابع تفرجگاهی متنوع و بسیار ارزشمندی می‌باشند.

کالم باچر و همکارانش در سال 2003 در مقاله‌ی خود تحت عنوان بررسی پتانسیل‌های جنگلی و مرتعی در جنوب فلوریدای مرکزی، با استفاده از روش SWOT در دانشگاه فلوریدا، استفاده از این روش را روشی کارآمد در برنامه‌ریزی برای مناطق جنگلی و مرتعی معرفی نموداند [13].

گلیچ در سال 1388 پایان‌نامه کارشناسی-ارشد خود را تحت عنوان ارایه برنامه یک‌پارچه مدیریت زیست‌محیطی اثر طبیعی و ملی خشک‌داران با استفاده از روش SWOT و AHP⁴ انجام داد. در این پایان‌نامه تلفیق دو روش AHP و SWOT برای مدیریت یک‌پارچه اثر طبیعی خشک‌داران استفاده و بهترین کاربری در منطقه حفاظت اعلام شد و در نهایت استراتژی‌هایی جهت تقویت کاربری حفاظت در منطقه ارایه شده‌است [8].

بذریاش تحقیقی تحت عنوان توان سنجی محیطی - اقلیمی در اکوتوریسم شهرستان بابلسر انجام داده است. در این تحقیق به بررسی توان سنجی محیطی - اقلیمی شهرستان بابلسر از نظر اکوتوریسم پرداخته شده‌است. نتیجه حاصل این است که شهرستان بابلسر در فصل بهار و تابستان از نظر آب‌وهوایی دارای شرایط مناسب در خصوص توریسم و گردشگری در طبیعت می‌باشد [1].

کاجانوس در سال 2003 تحقیقی در رابطه با مدیریت توریسم در دو ناحیه از حومه شهر

عملکرد مدیریت اکوتوریسم در جزیره قشم صورت گرفته‌است [3].

ملائی‌توانی در سال 1386 به راهنمایی دکتر محمد تقی رضویان به بررسی مدیریت اکوتوریسم شهرستان تنکابن به روش SWOT¹ پرداخته است، نتایج تحقیق حاکی از بالابودن توان شهرستان تنکابن در توسعه صنعت توریسم می‌باشد و نقاط قوت توسعه توریسم نسبت به نقاط ضعف برتری محسوسی دارند و با مدیریت صحیح می‌توان از اثرات مضر اکوتوریسم جلوگیری کرد [11].

شکری‌زاده در سال 1388 تحقیقی تحت عنوان مدیریت اکوتوریسم منطقه حفاظت‌شده فارور به روش برنامه‌ریزی راهبردی SWOT انجام داده‌است که در این پژوهش هدف بررسی قابلیت‌های اکوتوریسمی و تدوین استراتژی‌های بهینه در جهت توسعه اکوتوریسم منطقه حفاظت شده فارور صورت پذیرفته‌است. در مطالعه این منطقه از روش برنامه‌ریزی راهبردی SWOT که مبتنی بر شناخت نقاط ضعف و قوت (عوامل داخلی) و تهدیدها و فرصت‌های فرارو (عوامل خارجی) توسعه اکوتوریسم منطقه استفاده شده است. که براین اساس نقاط ضعف و قوت و فرصت و تهدیدها شناسایی شده و به صورت جداول و IFE² و EFE³ (جداول خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی) مشخص گردید [4].

¹ Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

² Internal Factor Evaluation

³ External Factor Evaluation

⁴ Analytic hierarchy process

و رسوم غنی می‌تواند به‌عنوان قطب اکوتوریسمی ایران و محسوب شود لذا شناسایی و مدیریت مناطق ارزشمند آن از ضروریات توسعه اکوتوریسم می‌باشد [2]. در این تحقیق دستیابی به نحوه مدیریت و توسعه اکوتوریسم پایدار در منطقه مد نظر است که در گرو یک برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند امکان‌پذیر می‌باشد. مکان‌هایی که در آن اکوتوریسم بدون برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب توسعه می‌یابد اغلب دچار مشکلات اجتماعی و زیست محیطی می‌شوند، بنابراین باید به تدوین برنامه‌ای مناسب جهت مدیریت اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه پرداخت تا هر گونه توسعه با رعایت کلیه ضوابط صورت پذیرد. باید توجه داشت که با برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب می‌توان این مناطق را ضمن حفاظت و استفاده، درآمدزا نیز نمود. بدین‌منظور ضروری است ارکان چهارگانه طبیعت‌گردی را مد نظر قرار داد که عبارتند از: حداقل تاثیرات زیست-محیطی، حداقل تاثیر و حداکثر توجه به فرهنگ منطقه میزبان، حداکثر منافع اقتصادی برای منطقه میزبان و حداکثر رضایت از جانب گردشگران [8].

روش کار

تنظیم پرسشنامه و جمع‌آوری اطلاعات از سه گروه بازدیدکنندگان، جوامع بومی و اکوتوریست-ها در فصل بهار که بیشترین حضور گردشگران در این منطقه را داراست، انجام شد. تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها توسط نرم-افزار SPSS انجام شد و از این طریق مهمترین نقاط قوت، فرصت، ضعف و تهدید این منطقه

مرکزی فنلاند به روش ترکیبی AWOT¹ انجام داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان‌داد که فرهنگ و آداب و رسوم بومی می‌تواند جاذبه بسیار خوبی برای جذب اکوتوریسم باشد و سرمایه‌گذاری در این بخش فرصتی برای آگاهی توریست‌ها از فرهنگ بومی محسوب می‌شود [12].

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

وسعت کنونی پناهگاه‌های حیات‌وحش استان مازندران 80131 هکتار است که نزدیک به 3/5 درصد وسعت استان را شامل می‌شود. پناهگاه حیات‌وحش دودانگه نیز در 95 کیلومتری ارتفاعات جنوبی شهرستان ساری واقع شده‌است. این اثر با 39/94/16 تا 40/05/79 عرض جغرافیایی و 71/74/06 تا 74/41/53 طول جغرافیایی در جنوب شهرکیاسر و در جنوب شرق استان مازندران واقع گردیده‌است و مساحتی بالغ بر 15673 هکتار دارد. این منطقه کوهستانی که از جنگل‌های هیرکانی پوشیده شده‌است یکی از منحصر بفردترین اکوسیستم-های طبیعی کشور را دارا می‌باشد. در پناهگاه حیات وحش دودانگه جمعیت قابل توجهی از مهره‌داران و بی‌مهرگان یافت می‌شود که از نظر تنوع و گوناگونی زیستی در نوع خود بی‌نظیرند. تابستان‌ها آب‌وهوایی گرم و مرطوب دارد و در زمستان بسیار سرد و پوشیده از برف است [7]. این منطقه به علت داشتن آب‌وهوای مطلوب، مناظر و چشم اندازهای طبیعی، پوشش گیاهی مناسب، تنوع جانوری و گیاهی، فرهنگ و آداب

⁵ AHP+ SWOT

شد. به طوری که در نهایت جمع این امتیازات برابر یک می‌باشد. بدین ترتیب که از کارشناسانی که به منطقه اشراف دارند خواسته شد به هر یک از عوامل ضربی اختصاص دهند. سپس ضرایب بین صفر تا یک نرمالیزه شد [9].

- وضع موجود هر عامل که به آن «امتیاز وضع موجود» گفته می‌شود، با امتیازی بین 1 تا 4 و با توجه به کلیدی یا عادی بودن قوت‌ها و ضعف‌ها به ترتیب رتبه 4 یا 3 (به قوت‌ها) و رتبه 2 یا 1 (به ضعف‌ها) اختصاص پیدا کرد و در پایان به تایید کارشناسان رسید [9].

- امتیاز وزن دار (یا امتیاز موزون) هر عامل محاسبه شده است. برای این منظور امتیاز هر ردیف از عوامل درونی تاثیرگذار در منطقه در وزن نرمالیزه آن ضرب شده است و در یک ستون جدید قرار دارد [9].

ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی یا خارجی (EFE)

پس از شناسایی عوامل خارجی، تهدیدها و فرصت‌های بیرونی از طریق نتایج پرسش‌نامه با نظر کارشناسان امر مشخص شد و ماتریس مربوطه مانند مراحل ذکر شده در ماتریس عوامل داخلی ترسیم گردید. [9]. با این تفاوت که تمرکز بر روی عوامل خارجی یا محیطی می‌باشد و نتیجه بدست آمده، فرصت‌ها یا تهدیدهای محیط خارجی می‌باشد.

پس از تکمیل شدن دو جدول EFE و IFE، جدول استراتژی‌ها رسم می‌شود. در این جدول عوامل درونی و بیرونی با هم مقایسه شده و استراتژی‌هایی جهت کاهش نقاط ضعف و رفع

شناسایی شد. روش تجزیه و تحلیل SWOT مدل تحلیلی مختصر و مفیدی است که به شکل نظام-یافته هر یک از عوامل قوت، ضعف، فرصت و تهدیدها را مورد تحلیل قرار داده و استراتژی‌های متناسب با موقعیت را منعکس می‌کند. در این روش پس از فهرست نمودن هر یک از عوامل قوت، ضعف، فرصت و تهدید و نوشتن آن‌ها در سلول‌های مربوط به خود بر حسب ترتیب امتیاز وزن دار، از محل تلاقی هر یک از آن‌ها استراتژی-های مورد نظر حاصل می‌گردد. بنابراین همواره این ماتریس منجر به تولید چهار دسته استراتژی SO،WO،WT،ST می‌شود.

ارزیابی عوامل استراتژیک درونی و بیرونی

همه عوامل درونی و بیرونی دارای اهمیت یکسان نیستند، و لذا ضرورت دارد کلیه این عوامل مورد ارزیابی قرار گرفته و عوامل مهمتر و با اهمیت بیشتر مشخص شوند. برای ارزیابی عوامل استراتژیک درونی و بیرونی از ماتریس IFE و EFE استفاده شده است.

ماتریس ارزیابی عوامل درونی یا داخلی (IFE)

این ماتریس ابزاری جهت بررسی عوامل داخلی مؤثر در منطقه می‌باشد. در واقع نقاط قوت و ضعف درون منطقه را ارزیابی می‌نماید. مراحل تهیه این ماتریس به این صورت می‌باشد [9].

- پس از شناسایی عوامل داخلی، نقاط قوت و ضعف درونی منطقه با نظر کارشناسان سازمان محیط‌زیست مشخص شده است [9].

- به هر عامل یک ضریب وزنی بین صفر (بی‌اهمیت) تا یک (بسیار مهم) اختصاص داده

○ در ستون اول این ماتریس، فهرست عوامل استراتژیک برون سازمان شامل کلیه تهدیدها و فرصتها و عوامل استراتژیک درون سازمانی شامل کلیه ضعفها و قوتها آورده می‌شود. این عوامل عیناً از ماتریس های IFE و EFE آورده شده است.

○ در ستون دوم امتیاز وزن دار (یا امتیاز موزون) هر عامل استراتژیک عیناً از ماتریس IFE و EFE استخراج و درج شده است.

○ در ستون های بعدی انواع استراتژی‌هایی که از ماتریس SWOT بدست آمده و شامل استراتژی‌های چهارگانه WO، ST، WT، SO می‌باشد آورده شده است [10].

○ هر یک از ستون‌های مربوط به انواع استراتژی‌ها به دو زیر ستون تقسیم می‌شود. یکی زیر ستون AS² و دیگری زیر ستون TAS³، در ستون AS امتیاز جذابیت داده می‌شود. بدین ترتیب که هر عامل استراتژیک را با استراتژی مورد نظر می‌سنجند و به آن امتیاز می‌دهند. در تعیین امتیاز جذابیت باید به سوال زیر پاسخ داده شود:

آیا این عامل در انتخاب استراتژی مذکور اثر می‌گذارد؟

در صورتی که پاسخ به این سؤال مثبت باشد امتیاز جذابیت باید بصورت خاص و با توجه به جذابیت نسبی هر استراتژی به استراتژی دیگر داده شود.

امتیازهای جذابیت به صورت زیر است:

تهدیدات، و همچنین استراتژی‌هایی جهت تقویت نقاط قوت و فرصتها تدوین می‌شوند در نهایت برای تعیین اولویت اجرایی این استراتژی‌ها، این داده‌ها وارد جدول QSPM¹ می‌شوند [9].

تجزیه و تحلیل داخلی و خارجی (IE)

برای تجزیه و تحلیل همزمان عوامل داخلی و خارجی از ابزاری به نام ماتریس داخلی و خارجی استفاده می‌شود. این ماتریس برای تعیین موقعیت سازمان به کار می‌رود. برای تشکیل این ماتریس بایستی نمرات حاصل از ارزیابی عوامل داخلی و خارجی در ابعاد افقی و عمودی این ماتریس قرار داده می‌شود تا جایگاه کسب و کار سازمان مشخص شود و بتوان استراتژی مناسب را اتخاذ کرد [9].

نحوه تشکیل ماتریس QSPM

ماتریس QSPM از اطلاعات بدست آمده در مراحل مختلف مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک استفاده نموده و مانند سایر روش‌های استراتژیک نیازمند قضاوت خوب، خبرگی و آگاهی است. این ماتریس برای ارزیابی امکان پذیری و پایداری راهکارهای پیشنهادی در مواجهه با شرایط محیطی و وضع موجود سازمان می‌باشد. چنانچه در این ماتریس، یک استراتژی توان مواجهه با شرایط درون سازمان را نداشته باشد باید از فهرست استراتژی‌های قابل اولویت‌بندی خارج شود [10].

مراحل تشکیل ماتریس QSPM به شرح زیر است:

² Attractive Scores (AS)

³Total Attractive Score (TAS)

¹ Quantitative Strategic Planning Matrix

استراتژیک لزوماً دارای گزینه‌های مختلف استراتژی است که مدیریت ذریبط نیازمند ارزیابی گزینه‌های استراتژی می‌باشد [10].

استراتژی حاصله از QSPM چون بر مبنای اطلاعات ماتریس‌های IFE و EFE شکل گرفته، لذا کیفیت نتایج، بستگی به کیفیت ماتریس‌های مذکور دارد. به‌همین دلیل تمامی جداول و امتیاز دهی‌ها با مشورت اساتید صاحب‌نظر و افراد متخصص و آشنا به خصوصیات منطقه انجام می‌شود [10].

نتایج

پس از مشخص‌شدن و نمره‌دهی عوامل درونی و بیرونی و محاسبه امتیاز موزون هریک از نقاط ضعف، قوت فرصت و تهدید، این عوامل در جدول زیر قرار داده شدند تا استراتژی‌های لازم اتخاذ گردد.

- امتیاز 1= جذاب نمی‌باشد.
 - امتیاز 2= تا حدودی جذاب می‌باشد.
 - امتیاز 3= در حد قابل قبول جذاب است.
 - امتیاز 4= جذابیت بالایی دارد.
- در صورتیکه پاسخ به سوال فوق‌الذکر منفی باشد نشان داد که عامل استراتژیک تاثیری بر گزینه استراتژی ندارد لذا امتیاز جذابیت برای استراتژی در ردیف عامل استراتژیک مساوی یک خواهد بود.
- امتیازات ستون دوم را در امتیاز جذابیت ضرب نموده و امتیاز کل جذابیت در ستون TAS درج شده و نشان دهنده جذابیت نسبی هر یک از عوامل بر استراتژی مورد نظر می‌باشد. [10].
 - جمع امتیازات TAS در ردیف پایین جدول محاسبه می‌شود، این عدد همان امتیاز اولویت استراتژی می‌باشد. تعیین اولویت گزینه‌های استراتژی نه تنها برای یک سازمان استراتژیک یا بین بخشی می‌تواند مفید باشد بلکه هر اقدام

جدول ۱- ماتریس استراتژی‌ها

<p>نقاط ضعف - W</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. کمبود امکانات و نیروی انسانی لازم برای حفظ و حراست از منطقه. 2. فاصله زیاد و طولانی بودن مسافت تا مرکز استان. 3. عدم وجود طرح مدیریتی جامع برای منطقه با توجه به پتانسیل بالای آن. 4. عدم وجود امکانات رفاهی، خدماتی و بهداشتی مناسب در روستاهای اطراف. 5. عدم وجود راهنمایان متخصص و محلی. 6. تراکم بیش از حد پوشش گیاهی منطقه به طوری که عبور و مرور را با مشکل مواجه می نماید. 7. شیب بالای برخی از قسمت های منطقه . 8. نامساعد بودن شرایط اقلیمی در فصول سرد سال 9. قرار گرفتن منطقه بر روی خطوط گسلی و احتمال ایجاد لغزش و رانش. 10. وجود خطر سیلاب در پناهگاه 11. عدم برخورداری از زیرساخت‌های اولیه مورد نیاز برای مدیریت اکوتوریسم 12. نبود تبلیغات مناسب توسط ارگان‌های ذیربط 	<p>نقاط قوت - S</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. پوشش گیاهی بکر و دست نخورده منطقه. 2. امنیت نسبی حاکم بر پناهگاه به دلیل شرایط ویژه اکولوژیکی و طبقات مختلف ارتفاعی. 3. برخورداری از منابع آبهای سطحی دائمی از قبیل رودخانه اشک و سفید رود. 4. تنوع بالای حیات وحش منطقه . 5. وجود گونه‌های گیاهی و جانوری نادر و در معرض خطر انقراض. 6. برخورداری از نیروهای انسانی تحصیل کرده و متخصص در مدیریت منطقه. 7. وجود سطح بهداشت قابل قبول در بین جامع محلی. 8. آداب و رسوم و فرهنگ غنی بومیان منطقه. 9. عدم پرداخت هزینه و رایگان بودن بازدید از محل‌های مختلف 10. تنوع اقلیمی پناهگاه 11. جاذبه‌های طبیعی و آثار تاریخی و منحصر بفرد منطقه 	<p>عوامل درونی</p> <p>عوامل بیرونی</p>
<p>استراتژی‌های WO</p> <p>WO1 - تجهیز بیشتر منطقه به نیروی انسانی و خودرو جهت دسترسی به موقع به منطقه.</p> <p>WO2 - ارتقاء سطح آگاهی عمومی مردم به منظور شناسایی و معرفی بهتر و بیشتر منطقه از طریق تبلیغات مناسب.</p> <p>WO3 - افزایش تعداد راهنمایان محلی و بومی به منظور هدایت اکوتوریسم در منطقه از طریق برگزاری دوره های آموزشی</p> <p>WO4 - ایجاد تأسیسات مناسب برای کنترل سیلاب رودخانه‌های منطقه خصوصا انجام عملیات آبخیزداری با هماهنگی اد اره کل منابع طبیعی استان.</p> <p>WO5 - ارائه خدمات بهداشتی و رفاهی و اقامتی از قبیل سرویس های بهداشتی، سطل زباله و آلاچیق و ... در نقاط مختلف گردشگر پذیر منطقه.</p> <p>WO6 - تقاضای تخصیص اعتبار و بودجه مناسب به منظور توسعه زیرساخت‌های لازم جهت توسعه اکوتوریسم در منطقه.</p>	<p>استراتژی‌های SO</p> <p>SO1 - با توجه به تنوع بالای گونه های گیاهی و جانوری منطقه می توان زمینه انجام مطالعات و پژوهش های علمی را فراهم نمود.</p> <p>SO2 - وجود جاذبه‌های طبیعی زیبا و متنوع و چشم اندازهای و درختانی با تاج پوشش وسیع امکان افزایش جذب توریسم را فراهم می‌آورد.</p> <p>SO3 - استفاده از نیرو های متخصص و با تجربه موجود منجر به حفاظت بهتر از منطقه می شود.</p> <p>SO4 - استفاده از قابلیت های طبیعی و فرهنگی پناهگاه حیات وحش دودانگه و چهاردانگه به منظور توسعه صنعت گردشگری در جهت افزایش درآمد بومیان منطقه.</p> <p>SO5 - معرفی و تبلیغ مناسب جاذبه های طبیعی و فرهنگی در منطقه از طریق رسانه های گروهی و پایگاه های</p>	<p>فرصت ها - O</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. شناسایی منطقه به عنوان ذخیره گاه و بانک ژنی گونه های جانوری و گیاهی نادر 2. ایجاد و توسعه زیرساخت- های مورد نیاز جهت توسعه اکوتوریسم 3. کسب درآمدهای ارزی برای کشور از طریق ورود گردشگران خارجی به منطقه. 4. ایجاد فرصت های شغلی مناسب برای جوامع محلی. 5. ایجاد زمینه مناسب جهت انجام فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی برای دانشجویان و پژوهشگران. 6. توسعه فعالیت‌های ورزشی و گردشگری مناسب با وضعیت اکولوژیکی منطقه. 7. معرفی و شناخت بهتر و

<p>WO7- ایجاد فرصت‌های شغلی بیشتر برای جوامع محلی از طریق توسعه گردشگری در منطقه</p>	<p>ابتترتی زمینه جذب و افزایش توریسم در منطقه را فراهم می نماید.</p>	<p>بیشتر منطقه در بین جوامع منطقه‌ای ملی و بین المللی. 8. افزایش سطح درآمد جوامع محلی و بهبود وضع معیشتی روستائیان.</p>
<p>استراتژی های WT WT1- تدوین برنامه مدیریت جامع برای مقابله با عوامل تهدیدزا و برطرف کردن نقاط ضعف. WT2- ارتقاء سطح فرهنگ زیست محیطی گردشگران در راستای توسعه گردشگری پایدار از طریق آموزش و تنویر افکار عمومی. WT3- تخصیص بودجه کافی و فراهم نمودن امکانات مالی مناسب جهت بهبود وضعیت امکانات رفاهی و بهداشتی و تاسیسات زیربنایی توسعه اکوتوریسم منطقه. WT4- حصارکشی و محدود نمودن پیرامون منطقه به طور کامل جهت جلوگیری از عبور و مرور شکارچیان و ورود دام در جهت بالا بردن امنیت منطقه.</p>	<p>استراتژی های ST ST1- لزوم تدوین برنامه مدیریت جامع در منطقه به منظور استفاده صحیح از پتانسیل های بالای اکولوژیکی و فرهنگی با کمترین آثار تخریبی به منطقه. ST2- تدوین و اجرای رویکرد قانونی مناسب و جدی با شکارچیان غیر قانونی، دامداران غیر مجاز و قاچاقچیان چوب منطقه. ST3- برگزاری جلسات و همایش- هایی جهت بیان ارزش حفاظتی منطقه برای مردم بومی و سایر افراد در سطح ملی و منطقه ای. ST4 - ارتقاء سطح فعالیت های اقتصادی بومیان منطقه از طریق اتخاذ راهکارهای مناسب از قبیل، آموزش و افزایش آگاهی عمومی، تخصیص اعتبار به منظور جلوگیری از روند مهاجرت به خارج روستائیان. ST5- استفاده از پتانسیل سازمان های مردم نهاد NGO جهت ترمیم و بازسازی بخش های تخریب شده منطقه. ST6- اتخاذ تدابیر لازم در جهت افزایش بودجه مطالعاتی جهت مطالعات علمی و پژوهشی در منطقه.</p>	<p>تهدیدها - T 1. قاچاق چوب از طریق قاچاقچیان. 2. ورود شکارچیان غیر قانونی به منطقه. 3. عدم یا ضعف فرهنگ زیست محیطی گردشگران و بازدیدکنندگان از منطقه. 4. وجود دام بیش از حد ظرفیت پروانه های چرا. 5. عدم وجود حصار مناسب در اطراف منطقه. 6. تغییر کاربری دامنه های کم ارتفاع منطقه به علت همجواری با روستاهای اطراف. 7. وقوع آتش سوزیهای عمدی و غیرعمدی در عرصه های جنگلی منطقه. 8. عدم تخصیص بودجه و اعتبارات مناسب مالی جهت مدیریت اکوتوریسم منطقه 9. ناکافی بودن جاده های دسترسی مناسب به منطقه 10. مهاجرت دائمی و فصلی روستائیان به شهر به دلیل عدم وجود امکانات آموزشی، بهداشتی و رفاهی 11. نبود ساختار تبلیغاتی مناسب به منظور معرفی و شناسایی منطقه تخریب و تجاوز به حرائم قانونی منطقه</p>

صنعت اکوتوریسم در وضعیت محافظه کارانه قرار می‌گیرد و ما بر این اساس از استراتژی‌های خانه WO در ماتریس SWOT به منظور بهبود وضعیت اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه استفاده می‌کنیم.

تجزیه و تحلیل داخلی و خارجی (IE)
ماتریس تجزیه و تحلیل داخلی و خارجی برای تجزیه و تحلیل همزمان عوامل داخلی و خارجی استفاده می‌شود. این ماتریس برای تعیین موقعیت صنعت اکوتوریسم در منطقه بکار می‌رود. با استفاده از این روش جایگاه صنعت مورد نظر استراتژی‌های مناسب را اتخاذ نماییم. باتوجه به این‌که نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی 1/55 و نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی 2/65 می‌باشد، موقعیت منطقه از نظر

$$IFE = 1/55$$

$$EFE = 2/65$$

جمع نمره ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

	1	1/55	2/5	4	
جمع نمره ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)	محافظه کارانه WO		تهاجمی SO		2/65
	تدافعی WT		رقابتی ST		2/5
					1

شکل 1- ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی

استراتژی‌های اتخاذ شده با استفاده از ماتریس QSPM نمره‌دهی و اولویت اجرای هر کدام مشخص شد:

جدول 2- ماتریس QSPM

WO														امتیاز موزون	عامل
WO7		WO6		WO5		WO4		WO3		WO2		WO1			
TS	AS	TS	AS	TS	AS	TS	AS	TS	AS	TS	AS	TS	AS		
1/76	4	1/76	4	0/88	2	1/76	4	1/32	3	1/76	4	1/32	3	0/44	O1
0/36	3	0/48	4	0/48	4	0/36	3	0/36	3	0/36	3	0/36	3	0/12	O2
0/18	3	0/18	3	0/18	3	0/12	2	0/12	2	0/18	3	0/12	2	0/06	O3
0/36	4	0/27	3	0/36	4	0/18	2	0/36	4	0/36	4	0/18	2	0/09	O4
0/32	1	0/96	3	0/96	3	0/64	2	0/96	3	1/28	4	0/96	3	0/32	O5
0/27	3	0/27	3	0/27	3	0/18	2	0/18	2	0/27	3	0/18	2	0/09	O6
1/44	3	1/44	3	1/44	3	0/48	1	1/92	4	1/92	4	0/96	2	0/48	O7
0/60	4	0/6	4	0/60	4	0/30	2	0/45	3	0/60	4	0/45	3	0/15	O8
0/18	3	0/18	3	0/18	3	0/06	1	0/18	3	0/18	3	0/24	4	0/06	T1
0/18	3	0/18	3	0/18	3	0/06	1	0/18	3	0/18	3	0/24	4	0/06	T2
0/06	1	1/12	2	0/12	2	0/06	1	0/18	3	0/24	4	0/06	1	0/06	T3
0/06	1	0/12	2	0/06	1	0/12	2	0/18	3	0/12	2	0/18	3	0/06	T4
0/16	2	0/24	3	0/16	2	0/08	1	0/16	2	0/08	1	0/24	3	0/08	T5
0/24	3	0/24	3	0/16	2	0/16	2	0/32	4	0/24	3	0/24	3	0/08	T6
0/06	1	0/18	3	0/18	3	0/06	1	0/18	3	0/06	1	0/24	4	0/06	T7
0/32	4	0/32	4	0/32	4	0/32	4	0/24	3	0/32	4	0/16	2	0/08	T8
0/24	3	0/32	4	0/32	4	0/24	3	0/08	1	0/24	3	0/24	3	0/08	T9
0/24	4	0/18	3	0/24	4	0/12	2	0/18	3	0/12	2	0/12	2	0/06	T10
0/36	3	0/36	3	0/36	3	0/24	2	0/12	1	0/48	4	0/12	1	0/12	T11
0/3	3	0/4	4	0/3	3	0/1	1	0/3	3	0/3	3	0/4	4	0/1	T12
1/92	4	1/92	4	1/92	4	1/92	4	1/92	4	1/92	4	1/92	4	0/48	S1
0/18	2	0/27	3	0/27	3	0/09	1	0/09	1	0/18	2	0/36	4	0/09	S2
0/6	3	0/6	3	0/6	3	0/8	4	0/6	3	0/6	3	0/2	1	0/2	S3
0/45	3	0/45	3	0/45	3	0/45	3	0/45	3	0/45	3	0/45	3	0/15	S4
0/96	4	0/96	4	0/96	4	0/96	4	0/96	4	0/96	4	0/96	4	0/24	S5
0/27	3	0/27	3	0/27	3	0/27	3	0/27	3	0/09	1	0/36	4	0/09	S6
0/18	2	0/27	3	0/27	3	0/09	1	0/18	2	0/36	4	0/09	1	0/09	S7
0/18	3	0/18	3	0/18	3	0/06	1	0/18	3	0/24	4	0/12	2	0/06	S8
0/03	1	0/09	3	0/03	1	0/03	1	0/03	1	0/06	2	0/03	1	0/03	S9
0/32	2	0/48	3	0/16	1	0/32	2	0/16	1	0/32	2	0/16	1	0/16	S10
0/8	4	0/8	4	0/8	4	0/8	4	0/8	4	0/8	4	0/8	4	0/2	S11
0/1	2	0/2	4	0/15	3	0/20	4	0/20	4	0/15	3	0/20	4	0/05	W1
0/24	3	0/32	4	0/32	4	0/08	1	0/08	1	0/32	4	0/08	1	0/08	W2
0/16	4	0/16	4	0/16	4	0/14	4	0/16	4	0/12	3	0/12	3	0/04	W3
0/36	4	0/36	4	0/36	4	0/09	1	0/27	3	0/27	3	0/27	3	0/09	W4
0/16	2	0/24	3	0/24	3	0/32	4	0/32	4	0/24	3	0/32	4	0/08	W5
0/04	1	0/04	1	0/08	2	0/04	1	0/04	1	0/04	1	0/08	2	0/04	W6
0/16	2	0/24	3	0/24	3	0/08	1	0/08	1	0/08	1	0/08	1	0/08	W7
0/16	2	0/24	3	0/24	3	0/08	1	0/08	1	0/08	1	0/08	1	0/08	W8
0/08	2	0/08	2	0/08	2	0/04	1	0/04	1	0/04	1	0/04	1	0/04	W9
0/08	2	0/12	3	0/12	3	0/16	4	0/04	1	0/04	1	0/04	1	0/04	W10
0/18	3	0/24	4	0/24	4	0/12	2	0/18	3	0/18	3	0/24	4	0/06	W11
0/18	3	0/18	3	0/18	3	0/06	1	0/18	3	0/24	4	0/06	1	0/06	W12
15/48		17/36		16/07		12/84		15/28		17/07		14/07			جمع

استراتژی‌های حاصل از ماتریس QSPM

در نهایت از میان چهار استراتژی شامل SO: برای تبدیل فرصت‌ها به نقطه قوت، استراتژی WO برای تبدیل نقاط ضعف به فرصت، استراتژی ST برای تبدیل تهدیدها به فرصت و استراتژی WT برای رفع نقاط ضعف و تهدیدها، از آنجایی که جایگاه منطقه مورد مطالعه از لحاظ صنعت گردشگری در ناحیه WO قرار دارد، لذا مورد زیرجهت مدیریت بهینه منطقه پیشنهاد می‌شود:

1- WO6:

تقاضای تخصیص اعتبار و بودجه مناسب به منظور توسعه زیرساخت‌های لازم جهت توسعه اکوتوریسم در منطقه.

2- WO2:

ارتقای سطح آگاهی عمومی مردم به منظور شناسایی و معرفی بهتر و بیشتر منطقه از طریق تبلیغات مناسب.

3- WO5:

ارائه خدمات بهداشتی و رفاهی و اقامتی از قبیل سرویس‌های بهداشتی، سطل زباله و آلاچیق و ... در نقاط مختلف گردشگر پذیر منطقه.

4- WO7:

ایجاد فرصت‌های شغلی بیشتر برای جوامع محلی از طریق توسعه گردشگری در منطقه.

5- WO3:

افزایش تعداد راهنمایان محلی و بومی به منظور هدایت اکوتوریسم در منطقه از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی

6- WO1:

تجهیز بیشتر منطقه به نیروی انسانی و خودرو جهت دسترسی به موقع به منطقه

7- WO4:

ایجاد تاسیسات مناسب برای کنترل سیلاب رودخانه‌های منطقه خصوصاً انجام عملیات آبخیزداری با هماهنگی اداره کل منابع طبیعی استان.

بحث و نتیجه‌گیری

در مبحث اکوتوریسم، بهره‌گیری از تنوع بیولوژیک، به‌عنوان مجموعه‌ای از حیات‌وحش گیاهی و جانوری باید مورد توجه قرار گیرد. در زمینه آموزش اکوتوریسم، افزایش آگاهی‌های بومی و ترویج فرهنگ زیست محیطی در میان مردم، آموزش و آشنایی با شرایط بومی در مقاطع تحصیلات ابتدایی و توسعه تحصیلات تکمیلی لازم است. در مورد ارتباط منابع طبیعی و اکوتوریسم، در راستای توسعه اکوتوریسم پایدار بحث حفاظت از منابع طبیعی، تاثیر فعالیت‌های مخرب گردشگری بر منابع طبیعی باید مورد توجه قرار گیرند. در مبحث ارتباط اقتصاد و صنعت اکوتوریسم، اشتغال‌زایی و ارائه خدمات و سرویس‌های مختلف و در آمدهای ملی باید مورد ارزیابی دقیق قرار گیرند. ارائه بورشورها، کاتالوگ، نقشه‌ها و پوسترهای تبلیغاتی مناسب و جذاب مربوط به جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی منطقه از ابزار بسیار مهم جهت تبلیغ قابلیت‌های طبیعی گردشگری می‌باشد. بکارگیری از پتانسیل

منطقه در بین جوامع منطقه‌ای و ملی، تبلیغ مناسب به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین راهکارها در جهت جذب و افزایش گردشگر در منطقه ضروری به‌نظر می‌رسد. لازم است سازمان حفاظت محیط‌زیست که متولی امر مدیریت زیست‌محیطی این منطقه می‌باشد، با تخصیص اعتبار لازم برنامه مدیریت جامع در منطقه را به منظور استفاده صحیح از پتانسیل‌های بالای اکولوژیکی و فرهنگی با کمترین آثار تخریبی به منطقه تدوین کند. به‌منظور جلوگیری از روند مهاجرت روستاییان به شهر، راهکارهای مناسبی از قبیل، آموزش و افزایش آگاهی عمومی، تخصیص اعتبار جهت افزایش سطح توان اقتصادی بومیان، ضروری است.

مالی و نیروی انسانی بخش خصوصی باید با نظارت واحدهای دولتی همراه باشد تا علاوه بر بهره‌دهی اقتصادی، جنبه بازدارندگی و ضوابط قانونی در قبال تخریب طبیعت نیز اعمال گردد. در توسعه صنعت طبیعت‌گردی هرگونه برنامه-ریزی باید بر محور طبیعت صورت پذیرد، و باید اولویت اصلی حفظ محیط‌زیست باشد.

براساس نتایج بدست‌آمده از ماتریس QSPM پیشنهاد می‌شود، از قابلیت‌های طبیعی و فرهنگی پناهگاه حیات‌وحش دودانگه به منظور توسعه صنعت گردشگری در جهت افزایش درآمد و بهبود مشاغل بومیان منطقه به‌دلیل پایین بودن سطح درآمد عمومی، استفاده شود. و همچنین به-منظور معرفی بهتر جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی

منابع

- 8- گلیچ، ا. 1388. ارائه برنامه یکپارچه مدیریت زیست محیطی اثر طبیعی و ملی خشک‌داران با استفاده از روش AHP, SWOT، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه علوم و تحقیقات اهواز.
- 9- گیل عسگر، ر. 1389. تدوین استراتژی یکپارچه زیست محیطی پارک جنگلی صفارود به روش ANP، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران.
- 10- محرم نژاد، ن. 1385. مدیریت و برنامه‌ریزی محیط زیست، محرم نژاد، چاپ اول: ص 113-128.
- 11- ملایی‌توانی، ع. 1386. مدیریت توریسم شهری در تنکابن، پایان‌نامه کارشناسی-ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- 12-Kajanus, M., 2000. Utilizing the analytic hierarchy process (AHP) in SWOT analysis — a hybrid method and its application to a forest-certification case, Forest Policy and Economics, Volume 1, Issue 1, Pages 41-52
- 13-Kalmbacher, R., Shrestha, R. & Alvalapatis, J., 2004, Exploring the potential for silvopasture adoption in south-central florida: an application of SWOT-AHP method, Agriculture systems, vol.81, pp185-199
- 1- بذریاش، ر. 1385. توان سنجی محیطی - اقلیمی در اکوتوریسم شهرستان بابلسر، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیای طبیعی، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران.
- 2- پیام، ح. 1379. شناسایی فلوروفون «پستانداران و پرندگان» مهم اثر طبیعی ملی خشک‌داران، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران.
- 3- پیراسته، ا. 1386. ارزیابی قابلیت‌های طبیعت‌گردی جزیره قشم با بهره‌گیری از مدل مدیریت استراتژی SWOT، پایان‌نامه کارشناسی-ارشد مدیریت محیطی زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس.
- 4- شکری‌زاده، ق. 1388. مدیریت اکوتوریسم منطقه حفاظت‌شده جزیره فارور به‌روش راهبردی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد مدیریت محیطی زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس.
- 5- طالبی‌زاده، س. 1385. اکوتوریسم در سرزمین هفت اقلیم، روزنامه ایران.
- 6- عبدالمهی، ع. 1387. اکوتوریسم سازگار با حفاظت محیط زیست و پایداری منابع طبیعی، سایت خبرگزاری گردشگری و میراث فرهنگی <http://www.chn.ir/showarticle.asp?no=296>
- 7- قلی‌پور، ع، ب. زهزاد، م. اسدی، د. عزیزیان. 1383. پوشش گیاهی پناهگاه حیات-وحش دودانگه و چهاردانگه، مجله محیط-شناسی، شماره 36، صفحه 99-105.